

บทคัดย่อ

การออกประกาศเพิกถอนรายการบุคคลของชาว อ.แม่อาว จ.เชียงใหม่ 1,243 คน ตั้งแต่วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 โดยเหตุผลการทุจริตในการออกบัตร และหลักฐานการถือบัตรประจำตัว "ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า" ส่งผลให้ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวสูญเสียความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ในขณะที่หลายๆ ฝ่ายต่างก็พยายามค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้ยุติการละเมิดสิทธิมนุษยชน การศึกษานี้เป็นหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ที่ดำเนินการพร้อมกับกระบวนการดังกล่าว มาตลอดระยะ 3 ปี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ (1)ทำความเข้าใจบริบท เงื่อนไข กระบวนการ และเหตุผลที่มาของการกำหนดรายการสถานะบุคคลของชาวแม่อาว และ(2)ทำความเข้าใจปฏิบัติการทางอำนาจของความรู้เกี่ยวกับ "รัฐชาติ และความเป็นพลเมืองของรัฐ ผ่านสัญชาติ และสถานะบุคคล" ในบริบทของกฎหมาย นโยบาย ระเบียบ ปฏิบัติ กับชุดความรู้ "สิทธิมนุษยชน" ของบุคคลในทางดำรงชีวิตตามแนวคิดทฤษฎีของมานุษยวิทยาและวัฒนธรรมการเมืองตามบริบทของสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มคนที่อพยพย้ายถิ่นมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำกกตอนบน ตั้งแต่บ้านท่าตอนในฝั่งประเทศไทยไปจนถึงบ้านน้ำยอน(สบยอน)ในฝั่งประเทศพม่า ตั้งแต่ก่อนปี 2400 ประกอบไปด้วยชนกลุ่มต่างๆ ที่แตกต่างกัน หลากหลาย อยู่ร่วมกัน ได้แก่ ไทใหญ่ ไท-ยวน จีน ย่อ ไทลื้อ ลาว และลาหู่ ทำให้เกิด"สังคมพหุลักษณะ" ที่แสดงออกผ่านประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ที่สัมพันธ์กันแบบ "หลากหลาย ผสมกลมกลืน และผูกพัน" กับ "รัฐไทย" ในฐานะ "ประชากรของรัฐ" มีความทรงจำต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์จากการขัดเกลาทางสังคมต่างๆ

ความพยายามในการแก้ไขปัญหาสัญชาติไทยของชาวแม่อาวที่ผ่านมา ทำให้เห็นว่า (1) ระเบียบของทางราชการและกฎหมายบางฉบับ อาจจะเป็นอุปสรรคและไม่เอื้ออำนวยต่อการนำแผนนโยบายปรับใช้สู่การปฏิบัติ เพราะด้วยสภาพความซับซ้อนของประเด็นปัญหา และลักษณะพื้นที่ชายแดน (2) อำนาจวินิจฉัยสั่งการตามกฎหมายที่มีอยู่อาจมีข้อจำกัดหรือให้การมองผ่านมายาคติและอำนาจตามโครงสร้างระบบของผู้ปฏิบัติงาน(law enforcers) ทำให้ตีความกฎหมายไม่ชัดเจน การสื่อสาร สร้างความรู้/ความเข้าใจต่อข้อเท็จจริงของชุมชนท้องถิ่นบนฐานของอคติและความเป็นอื่นทำให้เกิดการละเลย เพิกเฉยไม่สนใจศึกษา ทำความเข้าใจต่อลักษณะเฉพาะ และความสลับซับซ้อนของพื้นที่ชายแดน ซึ่งนานวันก็ยิ่งกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของชาวแม่อาว

ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจน และส่งผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของชาว
แม่ข่ายที่เป็นพลเมืองไทยน้อยที่สุด คือ การนำรายชื่อชาวบ้านทั้งหมดกลับสู่ทะเบียนบ้านกลาง
ก่อน เพื่อคืนสิทธิความเป็นคนไทยให้ จากนั้นจึงตั้งคณะกรรมการจากหลายฝ่ายเพื่อตรวจพิสูจน์
และแยกแยะให้ชัดเจน ส่วนในระยะยาว แนวคิดในการจัดการความเป็นพลเมืองชายแดน ไม่ควร
พิจารณาในลักษณะความแตกต่างแบบคู่ตรงข้ามเพื่อแยกลักษณะของพลเมืองแบบ "เป็นไทย"
หรือ "ไม่เป็นไทย" จากลักษณะที่ "กำหนดมาแล้วอย่างตายตัวทางกฎหมายความเป็นพลเมือง
ไทย" เท่านั้น อันจะทำให้เกิดวิธีปฏิบัติแบบเหมารวม แต่ต้องศึกษาและทำความเข้าใจความจริง
รอบด้าน เพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตคนชายแดน ส่วนมาตรการทางเลือกเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาค้นไร้
สัญชาติที่เคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และทำให้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้ คือ
(1) การจัดหาสถานะชั่วคราวที่มีสิทธิ หรือศักยภาพในการจัดการชีวิตของตนเองได้ (proper
document) (2) การสร้างแนวทางกลไกการเข้าสู่ "สัญชาติไทย" ที่ชัดเจน เป็นรูปธรรมการปฏิบัติ
จากยุทธศาสตร์แก้ปัญหาค้นไร้สัญชาติ และ (3) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาค
ประชาสังคม เชื่อมโยงเครือข่ายกับกลุ่มคนไร้สัญชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็ง
ให้การเมืองภาคประชาชน เพื่อใช้ในการพัฒนากระบวนการของการเมืองเรื่องสัญชาติ